

THEOLOGIA BIBLICA

Simon János*
Küküllőboldogfalva

A Szanhedrin jogköre a római uralom idején

Jézus keresztre feszítésének drámája szinte mindenki előtt ismert, de a nagy többség mit sem sejt abból, hogy a keresztre feszítésbe torkolló dráma szinte végig kétesélyes volt. A Jézus ellen felhozott vádak és a bizonyítási eljárás, sőt még az ítélelhozatali eljárás is végig inognak. A perrendtartás során Jézus rámutat az ellene felhozott vádak tarthatatlanságára, a bizonyítási eljárás során pedig olyan lehetőségeket ragad meg, amelyek felborítják a vallási vezetők koncepciótervét. Miként volt ez lehetséges? Hogy is működött a korabeli igazságszolgáltatás? Miért alakult a világtörténelem legismertebb pere úgy, ahogyan ismerjük? Ez a tanulmány a felsorolt kérdések megválaszolásához kíván hozzájárulni azáltal, hogy rávilágít néhány aspektusra, amely a Szanhedrin jogköréhez kapcsolódik. Tétélesen a következő kérdésekre keresünk választ: Milyen jogkörökkel rendelkezett a Jézus felett ítéletet mondó Szanhedrin a római uralom idején? Milyen eljárási szabályok szerint működött a Szanhedrin? Kik alkották a Nagytanácsot, és tagjai milyen világnézeti csoportosulásokhoz tartoztak?¹

1. A zsidók önrendelkezése Júdea provincia létrehozása (Kr. u. 6) előtt

A Jézus és az apostolok korában tevékenykedő Szanhedrinre vonatkozó nézetünk kialakításához meg kell vizsgálnunk az intézmény kialakulását és korábbi

* Simon János (Kolozsvár, 1982) lekipásztor a Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Református Tanárképző és Zeneművészeti Karának doktorandusza. Teológiai tanulmányait a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte, a Sárospataki Református Teológiai Akadémián börtönlelkészi oklevelet szerzett, majd a Theologische Universiteit van de Protestantse Kerk in Nederland kampeni fakultásán végzett mesteri tanulmányokat. 2006 és 2012 között segéd- és beosztott lelkészként szolgált, jelenleg pedig Küküllőboldogfalván lekipásztor. A büntetőetika és a relacionális etika, az egyházjog és az ekkleziológia különböző kérdésköreit kutatta a Protestantse Theologische Universiteit leideni karán, majd néhány évvel később ugyanazon egyetem amszterdami és groningeni karán. Egyházjogi ismereteit a BBTE jogi karának hallgatójaként bővítette. Doktori kutatásában az emberi megbocsátás és exonáció kérdéskörét vizsgálja.

¹ Vizsgálatunk Kr. u. 70-ig terjed ki, ugyanis Jeruzsálem lerombolásával a Szanhedrinnek fel kellett oszolnia. Igaz ugyan, hogy később újra engedélyezik egy ahhoz hasonló tanács felállítását, de annak teljesen más szerepe volt a zsidóság körében.

fejlődését. Hogyan is alakult ki a Szanhedrin? Mit tudunk a kezdetekről? Úgy tűnik, hogy az újszövetségi korban tevékenykedő Szanhedrint (συνέδριον) a hasmoneus korban működő vének tanácsa előzte meg (1Makk 12,6; 2Makk 11,27). A görög források συνέδριον-nak nevezik Spárta és Karthágó, vagy akár Róma szenátusait. Nehémiás könyve említést tesz 150 olyan zsidó főemberről (Neh 5,17), akik a kormányzó Nehémiás asztalánál ültek. Továbbá Josephus Flavius idézi Antiokhosz Szeleukida király levelét, amelyből kiderül, hogy a vének tanácsa mint a népet képviselő testület járult elébe:

„[...] fényes fogadtatásban részesítettek, maga a vének tanácsa jött elem, katonáimat és elefántjaimat bőségesen ellátták élelmiszerrel és segítettek nekem az egyiptomi helyőrséget kiverni a várból.”²

Hogy mennyire volt ez állandó intézmény, pontosan nem tudjuk. A hellénista korra visszavezethető eredetet támasztja alá az is, hogy a fogalom már a LXX-ban megjelenik a „vének tanácsának” jelölésére (Péld 22,10; 31,23). Az „együtt ülni”, „gyülekezet” jelentésű görög szógyök szintén arra utal, hogy az intézmény a hellén korból eredeztethető.

Josephus szerint Aulus Gabinius kormányzó (Kr. e. 57–55) öt συνέδριον-ra, vagy σύνοδος-ra osztotta fel Palesztinát.

„Gabinius [...] ezek után bevezette Hyrkanost Jeruzsálembe és rábízta a templom gondozását; végül öt kerületbe osztotta be a népet és ugyanannyi synedriont állított fel; e törvényszékek Jeruzsálem, Gazara, Amathus, Jerikó, és a galileai Sepphóris területén működtek. Így a zsidók elvesztették királyságukat, és arisztokratikus államformában éltek tovább.”³

A συνέδριον-t mint jeruzsálemi főtanácsot ugyancsak Josephus említi először Heródeszel kapcsolatban, amikor *A zsidók történetében* arról ír, hogy fiatal korában Heródesnek a jeruzsálemi Szanhedrin előtt kellett számot adnia galileai tetteiről.⁴

A hagyományos rabbinikus értelmezés ellentmond a fentiekkel, ez ugyanis Isten Mózesnek adott parancsára vezeti vissza a Szanhedrin kialakulását (4Móz 11,16). Isten parancsának engedelmeskedve Mózes hetven vénből álló tanácsot állított fel, és mint ennek vezetője, ő maga volt a hetvenegyedik. Valamely tag elhalálása esetén, vagy ha az már képtelen volt feladata ellátására, új tagot iktat-

² *Antiquitates* XII. 3,3. A magyar idézet forrása: Josephus Flavius: *A zsidók története* (XI–XX. könyv). Fordította Révay József. Negyedik kiadás. Talantum, Budapest [é. n.], 72.

³ *Antiquitates* XII. 5,4. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 194–195. Ld. még *De bello* I. 8,4; Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Fordította Révay József. Ötödik kiadás. Gondolat, Budapest 1964, 43: „Gabinius elkísérte Hyrkanost Jeruzsálembe, rábízta a templom főfelügyeletét, és az államigazgatást úgy rendezte be, hogy a legelőkelőbbeket állította az ügyek élére. Aztán az egész népet öt közösségre osztotta, és úgy rendelkezett, hogy az első Jeruzsálembe, a második Gardarában, a harmadik Amathusban, a negyedik Jerikóban, az ötödik a galileai Sepphórisban tartsa gyűléseit. A zsidók legnagyobb örömeire ezentúl arisztokratikus kormányzat alatt éltek.”

⁴ Ld. *Antiquitates* XIV. 9,3–5. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 206–209.

tak be helyére. Ez a folytonosság a fogsággal megszünt, de Ezsdrás a száműzetésből való hazatérés után újjászervezte a Szanhedrint. Mások szerint a Szanhedrin a Josafát király jogi reformja értelmében felállított törvényszékkel vette kezdetét (2Krn 19,8).⁵ Véleményünk szerint azonban a Szanhedrin megszületése nem vezethető vissza közvetlenül sem a mózesi, sem a josafáti intézményre. Az I. században működő tanács összetétele és tisztségeinek feladatköre különbözik e korábbi kettőtől. Nincs történelmi bizonyítékunk arra nézve, hogy a görög korszakot megelőzően létezett egy arisztokratikusan megszervezett zsidó kormányzat. Létrejöttét a Nagy Sándor vagy elődei ázsiai hódításainak idejére tehetjük.

Feltételezhető, hogy az Ezsdrás és Nehémiás korában felállított, nemesekből, vezetőkből és vénekből álló tanács fokozatosan alakult át az általunk ismert Kr. u. I. századi Szanhedrinné (vö. Neh 2,16; 4,8; 7,5; Ezsd 5,5; 10,8). Amint azt már előbb is említettük, a Neh 5,17 százötven olyan főembert említ, akik a kormányzó mellett tevékenykedtek. Mivel a hellén királyok nagyfokú autonómiát biztosítottak a városi közösségeknek, Palesztinát az arisztokratikus vének tanácsa kormányozta, amelynek vezetője a főpap volt.⁶ A tanács neve *γεπουσία* volt, amely a görögben mindig az arisztokratikus módon szervezett tanácsot jelöli.⁷

A Szanhedrin, még pontosabban a „tanács” első vitathatatlan említése Nagy Antiokhosz uralkodásához kapcsolódik (Kr. e. 223–187).⁸ Története ettől az időponttól követhető egészen eltűnéséig. Mivel a hellén uralkodók idején a zsidók nagyfokú önrendelkezéssel bírtak, a civil és vallási közigazgatás feladata a főpapra és a *γεπουσία*-ra bízott. A Makkabeus felkelések következtében mind a politikai, mind a vallási hatalom a Hasmoneus uralkodó kezében összpontosul, és ezáltal a Szanhedrin szerepe visszaszorul, viszont megmarad a farizeusok által dominált közigazgatási és bírói testületként.⁹ Johánnés Hürkanosz uralkodásának végére egy többségében sadduceus Szanhedrin alakult ki, de a farizeusok hamarosan újra többségbe kerültek. Miután Salomé Alexandra királynő (Kr. e. 76–64) fiai, II. Arisztobulosz és II. Hürkanosz egymás ellen fordulnak a trón utódlásáért, Róma pedig közbelép a kettejük közötti harcok elcsitítása érdekében, a Szanhedrin jogköre visszaszorult Jeruzsálemre és az azt környező kerületre, mivel Gabinius prokonzul a Szanhedrinhez hasonló bíróságokat állított fel Gadarában, Jerikóban, Amathontéban és Szepphóriszban (Kr. e. 57). A sadduceus párt fokozatosan megerősödött, a farizeusok pedig visszaszorultak.

⁵ Sály Pál: *Bűnvádi eljárások az Újszövetségben*. Szent István Társulat, Budapest 2000, 46.

⁶ Ld. 1Makk 12,6; 2Makk 1,10; 4,44; 11,27; 3Makk 1,8; vö. *Antiquitates* XII. 3,4–5. és XIII. 5,8. Ld. Josephus Flavius: *A Zsidók története*, 73–74. és 138–139.

⁷ Ld. Varga Zsigmond: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest 1996, 168.

⁸ *Antiquitates* XII. 3,3–4 Josephus Flavius: *A zsidók története*, 71–73.

⁹ *The Babylonian Talmud: Tractate Abodah zara*, 36. http://www.come-and-hear.com/zarah/zarah_0.html. *The Babylonian Talmud: Tractate Sanhedrin*, 82. <http://www.sacred-texts.com/jud/t08/index.htm> (2019. júl. 12.)

Kr. e. 47-ben, amikor Caesar ethnarchává nevezi ki II. Hürkanoszt, a Szanhedrin visszanyerte korábbi jogkörét, és az egész országban gyakorolta hatalmát. A kiterjesztett jogkörű Szanhedrin egyik első lépése Heródesnek, Antipater fiának számonkérése volt.¹⁰

Heródes nem felejtette el a megalázó felelősségre vonást, és hatalomra jutása után (Kr. e. 37) negyvenöt korábbi bíróját végeztette ki. A Nagy Szanhedrin továbbműködését ugyan megengedte, de azt saját embereivel töltötte fel, és ezzel saját maga eszközévé degradálta a zsidó nép legfelsőbb fórumát, törvényhozását, illetve bíróságát.¹¹ Mivel Nagy Heródes zsarnokoskodása politikai beleszólást nem tűrt, ezért uralkodása alatt a Szanhedrin kizárólag vallási ügyekkel foglalkozott. Halála után a jogkör ismét leszűkült az Archelaosz által örökölt területekre, Júdeára, Samáriára és Idumeára. Kr. u. 6-ban Júdeát a Szíriai provinciához csatolták, és így a prokurátoroknak alárendelt Szanhedrin újból a teljes zsidó nép legfelsőbb tanácsa lett, amely a római prokurátorok idején vallási és adminisztratív feladatokat látott el.

Noha Júdea bizonyos fokú autonómiával rendelkezett, és a zsidó belügyek intézését a helytartók meghagyták a Szanhedrinnek, amikor azt indokoltak vélték, a tanács működésébe is beavatkoztak. Például Valerius Gratus (Kr. u. 15–26) Annást, aki hatalmas befolyásra tett szert, megfosztotta a főpapságtól, és helyette Kajafást nevezte ki.

Általánosságban elmondható, hogy Júdeában a római helytartók igyekeztek közvetve vagy közvetlenül mindent ellenőrzésük alá vonni. Ugyanebben az időben Galilea viszonylag függetlenségnek örvend Heródes Antipas alatt.

2. A zsidó igazságszolgáltatás joga (Kr. u. 6–70)

A Talmud szerint a zsidó bíróságoknak három típusa létezett. A csekélyebb horderővel járó eseteket háromtagú bíróság tárgyalta, és ilyen bíróság minden településen létezett. Jézus korában a Szanhedrin elsősorban a jeruzsálemi legfelsőbb bíróságot, tanácsot és fórumot jelentette, amely 71 tagból állt, de ezzel a megnevezéssel illették azokat a 23 tagból álló bíróságokat is, amelyek a Nagy Szanhedrin alá voltak rendelve, és amelyből Jeruzsálemben kettő is működött.¹² A nagyobb horderejű, főbenjáró bűnök esetében az úgynevezett Kis Szanhedrinek döntöttek. Ezek csak olyan városokban működhetettek, amelynek legkevesebb százhusz férfi lakosa volt. A különleges eseteket a hetvenegy tagú jeruzsálemi Nagy Szanhedrin tárgyalta, és csak ez dönthetett egész törzseket érintő kérdésekben, ítéltetett el prófétát vagy főpapot. A Nagy Szanhedrin (továbbiakban csak Szanhedrin) a hivatalban lévő, és korábbi főpapokból, az arisztok-

¹⁰ Ld. *Antiquitates* XIV. 9,3–5. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 206–209.

¹¹ Ld. *Antiquitates* XV. 1,1. Uo. 256–257.

¹² *The Babylonian Talmud: Tractate Sanhedrin*, 16, 112. <http://www.sacred-texts.com/jud/t08/index.htm> (2019. júl. 12.).

ráciát képviselő vénekből és írástudókból állt. A hivatalt betöltő főpapon és a címet korábban viselő személyeken kívül a „főpapak” kategóriába tartoztak annak a négy családnak (Anani, Boethos, Phiabi, Kamith) a többi tagjai, akik közül az első század főpapjait választották. Míg a főpapak és vének a sadduceusok soraiból kerültek ki, addig az írástudók farizeusok voltak.¹³

A korábban elmondottakról merőben más képet kapunk akkor, ha a talmudi leírások helyett az újszövetségi beszámolókat is megvizsgáljuk. Hogyan lehetséges ez? A Misnát és annak Szanhedrin traktátusát a Krisztus utáni 2. században foglalták írásba a korábbi hagyományok alapján, s ezért sokan vitatják az újszövetségi korra vonatkozó történelmi értékét. Amennyiben a Misna rendelkezései már Jézus korában is érvényben lettek volna, akkor azokat nehéz lenne összeegyeztetni az evangéliumok beszámolóival. Ebből kifolyólag szükséges tisztázni, hogy tényleg hetvenegy tagú volt-e a testület Jézus korában. Szabad volt-e éjjel, illetve ünnepnapokon törvénykező üléseket tartani, illetve halálos ítéletet kimondani a tárgyalás napján?

Az Újszövetség tanúsága szerint a Szanhedrin szerepet játszott Jézus, János és Péter apostol, István diakónus, illetve Pál apostol vallatásában és adott esetben megbüntetésében is. Az Újszövetség és Josephus Flavius egybehangzóan állítja, hogy a tanácsot a főpap vezette, akit a római prefektus nevezett ki.¹⁴ A Misna tanúsága szerint azonban a nászi (נשיא) elnökölt a tanács rendes ülésein, és az Av Beit-Din (אב בית דין) elnökölt a Szanhedrin bűnügyeket tárgyaló ülésein. Ez azonban egy későbbi állapotot tükrözhet.

A római irányítás alatt álló Júdea provincia a római provinciák harmadik és egyben utolsó kategóriájába tartozott, a helytartó (*procurator* vagy *praefectus*) által igazgatott provincia, amely nem a szenátus, hanem közvetlenül a császár irányítása alatt állott. Ráadásul a szíriai helytartó is felügyeletet gyakorolt felette. A római helytartó Cézareából irányította a tartomány életét, és gyakorolta a hadsereg által biztosított legfelsőbb bírói hatalmát. A római helytartó jogi hatalma, és ezáltal az általa vezetett egész hivatal bíraskodása és a halálbüntetések kimondása a mindenkor császári politika által képviselt büntetőjog függvénye volt.¹⁵ Ugyanakkor a helytartók számára ott voltak a precedens esetek is, amelyek alkalmazási modellként álltak előttük.

Történelmi források tanúskodnak arról, hogy a zsidók megtartották a saját igazságszolgáltatáshoz való jogukat a római megszállás idején is. Olyan példák állnak előttünk, mint a Poncius Pilátus által tárgyalta Jézus pere (30 vagy 33), a Cuspius Fadus (44–46) által tárgyalta Teudas pere, illetve a Tiberius Julius

¹³ Sály Pál: *i. m.* 46–48.

¹⁴ Vö. Bolyki János: „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris, Budapest 2001, 454.

¹⁵ Schafer, P.: *Geschiedenis en Godsdienst van het Palestijnse Jodendom vanaf Pompejus tot en met de opstand onder Bar Kochba*. In: Woude, A. C. (szerk.): *Bijbels Handboek III. Het Nieuwe Testament*. Kok, Kampen 1987, (17–58) 33.

Alexander (46–48) által tárgyalt Simon és Jakab pere.¹⁶ Azt, hogy a Szanhedrin bizonyos jogokkal rendelkezett, az is jelzi, hogy a helytartók a maguk hatáskörébe utalták a főpapok kinevezésének és visszahívásának jogát, akik egyben a Szanhedrin elnökei is voltak. Ezen eljárásnak nem lett volna értelme, ha a Szanhedrin nem rendelkezett volna bizonyos bírói, törvényhozói vagy közigazgatási hatalommal.

A Szanhedrin mint testület olyan hatalommal rendelkezett, amellyel az alsóbb fokú zsidó testületek nem rendelkeztek. Mint a legfelsőbb hatalommal rendelkező testület egyedül a Szanhedrin vonhatta felelősségre a királyt, terjeszthette ki a templom vagy akár Jeruzsálem városának határait, döntött a törzsek közötti vitában, és végső soron jogkörébe tartozott a fontos jogi kérdések tisztázása is. Cohn Haim szerint a zsidó igazságszolgáltatás rendszere megmaradt a rómaiak alatt is. A római helytartó igazságszolgáltatása párhuzamosan működött a zsidó bíróságokkal, és a római törvények alapján döntött azokban a kérdésekben, illetve esetekben, amelyekkel hozzá fordultak, vagy amelyek hivatalból tartoztak feladatai közé. Egyetértünk Haimmal abban, hogy a zsidó igazságszolgáltatás rendszere a római uralom idején is fennmaradt, az azonban tisztázandó kérdés, hogy milyen jogkörökkel működhettek a zsidó bíróságok vagy a legfelsőbb bírói és közigazgatási fórumként működő Szanhedrin.

A forrásokból úgy tűnik, hogy a két jogrendszer különbözőségéből adódó ellentmondásos esetekben a döntő szó a Rómát képviselő helytartó kezében volt. Abban az esetben, ha római polgár ellen követtek el bűncselekményt, vagy a bűnözőt a római katonák fogták el, a helytartó ítélkezett.¹⁷ De mi történt akkor, ha nem római polgár ügyében kellett dönteni, vagy nem római katonák által elfogott bűnöző esetét kellett megvizsgálni? Milyen joghatóság volt kompetens akkor, ha a római helytartóság nem emelte át az esetet a saját hatáskörébe?

Pál pere olyan döntő bizonyítékokat szolgáltat, amelyek azt igazolják, hogy a Szanhedrin büntetőügyeket is tárgyalhatott. A zsidók kérhették Pál apostol átadatását a rómaiaktól, mivel ők a saját törvényeik alapján akarták kivizsgálni az ügyet, és ők akartak ítélkezni abban (ApCsel 23,15), s amikor az apostol a császárra apellált, a zsidó igazságszolgáltatástól kívánt menekülni, ugyanis Porcius Festus (55/60–62) a Szanhedrinnel tárgyalhatta volna ügyét. Nem a halálbüntetés elől menekült, csupán visszautasította azt, hogy Festus eszközként használja őt a zsidók szimpátiájának megnyerése érdekében (ApCsel 25,9–11). Pált mint római polgárt nem lehetett átadni a zsidó törvényszéknek, mert ügyét vagy Rómában, vagy Róma képviselője, a helytartó előtt kellett tárgyalni. Az esetből világosan kitűnik, hogy a Szanhedrin tárgyalhatott büntetőpereket, hiszen Festus átadhatta volna Pált a Szanhedrinnek.¹⁸

¹⁶ Schafer, P.: *Geschiedenis en Godsdiens van bet Palestijnse Jodendom*, 33.

¹⁷ Cohn, Haim: *Arestarea, procesul și moartea lui Isus Christos*. Tess Expres, București 1995, 47–48.

¹⁸ Ld. bővebben Bruggen, Jakob van: *Krisztus élete a földön – kortársai és tanítványai leírása alapján*. Fordította Czanik Péter. Budapest 1992, 141–142.

3. A rómaiak pallosjoga

A római jog felől közelítve sokan megkérdőjelezték azt, hogy a Szanhedrinnek joga lett volna halálbüntetést kiróni. Adrian Nicholas Sherwin-White szerint csak a római jogi szervezetet illette meg a halálbüntetés végrehajtásának joga. A római helytartók ezt gondosan felügyelték, e jogot kizárólag maguk számára tartották fenn, és nem ruházták alattvalóikra vagy más szervekre. Csak a szabad városok mentesültek ezen szigorú jogfelügyelet alól, Jeruzsálem viszont nem tartozott e városok közé.¹⁹ Ezt látszik alátámasztani a Pilátus előtt megjelenő zsidó vezetők állítása is: *Nékiünk senkit sincs jogunk megölni!* (Jn 18,31) De mit is jelentett a római pallosjog? Mit mondanak erről a források?

A római pallosjog a római jogon belül működött. A római jognak azonban nem volt előírása sok zsidó kérdést érintő esetben. Kérdés tehát, hogy mi történt azokban az esetekben, amikor az ügy a római jog hatáskörén kívül esett, ugyanis a római bíró csak a római jog határain belül mozoghatott. Pál apostol korinthusi esete példa az előbbi állításokra. Miután Gallió (51–52 vagy 52–53) megtudta, hogy Pált zsidó ügyekben vádolták be, elutasítja a bíraskodást, és a zsidók jogkörébe utalja azt (... *intézzétek el magatok* – ApCsel 18,15). Ezzel bizonyossá vált, hogy a római jog alapján csak Róma képviselője bíraskodhatott, és szabhatott ki ítéletet, ugyanakkor az is, hogy Palesztinában a zsidó kérdéseket tárgyaló és azokban ítélező Szanhedrin tevékenykedhetett.

A jogi intézmények párhuzamos működése mellett a római helytartónak joga volt arra, hogy olyan ügyeket, amelyekre létezett római törvény, a saját hatáskörébe utalja. Ilyen módon korlátozódott az olyan eseteknek a száma, amelyekben zsidó törvényszék bíraskodott. Igaz ugyan, hogy a helytartó nevezte ki a főpapot, és ezáltal a zsidó törvénykezést befolyásolhatta, de ez nem jelentette azt, hogy konkrét tárgyalási eljárásokba beleszólt volna. Kivéve, ha az ügy tárgyalása közben derült ki, hogy római polgár az illető, vagy az, hogy Róma hatáskörébe tartozik a tárgyalandó ügy. A helytartó nem ruházta át másra pallosjogát, de a Szanhedrin is rendelkezett egy korlátozott jog- és hatáskörrel. Erre egyértelműen utal Pilátus Jn 18,29–31 szerinti kijelentése.²⁰

Pál apostol többször is átélte a zsidó büntetés-végrehajtás szigorát. A 2Kor 11,24–25 azt erősíti meg, hogy ezen esetekben nem spontán népítéletekről volt szó, hanem a Szanhedrin jól megszervezett és ellenőrzött ítéletéről, illetve ítélet-végrehajtásáról. A pontosan kiszámolt harminckilenc botütést csak bírói testület ellenőrzése alatt hajthatták végre. Ha a zsidó törvénykezés nem működött volna a római pallosjoggal párhuzamosan, akkor valószínű, hogy Pál sem találkozott volna vele. Az ApCsel 5-ben megőrzött leírás szerint a Szanhedrin

¹⁹ Sherwin-White, A. N.: *Roman Society and Roman Law in the New Testament: The Sarum Lectures 1960–1961*. Wipf & Stock, Oxford 2004, 36. Bruggen, Jakob van: *i. m.* 142–143.

²⁰ *Pilátus kimént hozzájuk, és megkérdezte: Milyen vádat emeltek ez ellen az ember ellen? Ezt válaszolták: Ha ez nem volna gonosztevő, nem adtuk volna át neked. Pilátus erre azt mondta nekik: Vegyétek át, és ti ítéljétek el a törvényetek szerint.*

Péter és társai megöléséről tanácskozott, és Gamáriel tanácsára állnak el eredeti szándékuktól. Ha nem lett volna hatalmuk az apostolok megölésére, akkor biztosan nem tanácskozhattak volna róla.

Sault, a majdani Pál apostolt a Szanhedrin hatalmazta fel a keresztyének üldözésére és bebörtönzésére. Érdekes, hogy ez a jogkör még Damaszkuszra is kiterjedt. Az azonban bizonyos, hogy csak a zsidók felett lehetett eljárási kompetenciája. Az ApCsel 26,10 alapján arról is tudomást szerzünk, hogy Saul a szavazatával is hozzájárult a keresztyének megöletéséhez. Valószínű, hogy a Szanhedrin tagjaként tehette ezt, amelynek jogköre erre is kiterjedt, hiszen nem kell félnie Festus előtt, hogy vallomása terhelő bizonyítékként szolgál majd akár személye, akár a Szanhedrin ellen.

4. A templom különleges státusza

Köztudott, hogy nem zsidók, akik a Törvény szerint kultikusan tisztátalanok voltak, nem látogathatták szabadon a Jeruzsálemi templomot, és csupán annak külső terébe, a pogányok udvarába léphettek be. Az újszövetségi korban latin és görög nyelvű felirat figyelmeztette őket a tiltásra a belső udvar bejáratánál. Josephus megörökíti Titus Flavius Vespasianus hadvezér lázadókhöz intézett beszédét:

„Istentelen gazfickók, vajon ti nem húztok-e korlátot a szentély körül? Vajon nem ti állítottátok-e fel benne azokat az oszlopokat, amelyeken görög és latin nyelven ott a vésett felírás, hogy senkinek sem szabad belépnie? És vajon nem mi engedték-e meg nektek, hogy halállal büntessétek azt, aki megszegi a tilalmat, még akkor is, ha római?”²¹

Titus beszéde sok vitának lett a forrása. Ha különleges esetekben, mint amilyen például a templom szentségének megszegése, engedélyezett volt még a rómaiak kivégzése is a zsidó legfelsőbb bíróság számára, akkor sokak számára vitathatatlaná válik a zsidó bíróságok azon joga, hogy adott esetben halálos ítéletet mondhattak ki a zsidókra, és azt végre is hajthatták.

Helyénvaló Van Bruggen azon megállapítása, hogy a templomba való belépés tilalma magukat a zsidókat nem érintette.

„Egy zsidót sohasem öltek meg azért, mert belépett a belső udvarba! Minden más nemzet viszont a tilalom alá esett. Még a rómaiak is. [...] A két rendkívüli előjog a következő volt: 1. nem zsidók kivégzése; 2. még ha római polgárok voltak is.”²²

Titus beszéde alapján nem állíthatjuk azt, hogy a Szanhedrin rendelkezett volna azzal a joggal, hogy halálos ítéletet mondjon ki egy zsidó ember felett, és kivégezze azt. Viszont a fentiek ismeretében mégis furcsa volna tagadnunk vagy

²¹ *De bello* VI. 2, Josephus Flavius: *A zsidó háború*, 405.

²² Bruggen, Jakob van: *i. m.* 149.

elvitatnunk a Szanhedrin ezen jogát. Pál apostol templomban végrehajtott elfogatásának leírásából egyértelműen levonható az a következtetés, hogy a halálos ítélet kiszabásának joga a zsidók estében is működött (ApCsel 21,27–30). Ebben az esetben az volt a Pál apostol ellen felhozott súlyos, viszont alaptalan vád, hogy eszköze volt a templom megszenteltségének, mivel görögöket is bevitt a templomba. Csupán a római helyőrség ezredese akadályozza meg Pál kivégzését (22,31–40), és a következő napon elrendeli ügyének Szanhedrin előtti tárgyalását (22,30). Amikor pedig azt látja, hogy a Szanhedrin tagjainak véleménye megoszlik, maga az ezredes küldi Pált katonai kísérettel Cézáréába, Marcus Antonius Felix (52–53/60) helytartó elé. A híradásból azt is megtudjuk, hogy Anániás főpap, néhány „vén” és egy Tertullus nevű ügyvéd is megjelenik a helytartó előtt, hogy képviseljék a vádat Pál ellen (24,1). A történetből pedig az is kiderül, hogy a római joghatóság nem engedi elítéltetni Pált a Szanhedrin által.²³ Mindez azonban cáfolja a templom területére vonatkozó kizárólagos szanhedrini joghatóság elméletét.

5. A halálos ítélet kérdése

Kérdés, hogy volt-e a Szanhedrinnek joga halálos ítélet kimondására és végrehajtására Poncius Pilátus helytartósága idején. A Pilátus előtt megjelenő zsidó vezetők azt állítják: *Nékiink senkít sincs jogunk megölni!* (Jn 18,31)

Miután Jézus feltámasztotta Lázárt, a Szanhedrin arról tanácskozott, hogy megöli Jézust [Jn 11,(45–)53: *Attól a naptól fogva egyetértettek abban, hogy megölik őt.* (ἀποκτείνωσιν αὐτόν)]. A tárgyalás rendjén nem esik szó arról, hogy átadták a helytartónak. Ez az átadatás és a római kivégeztetés, illetve meggyilkoltatás szinte teljességgel kizárható ebben az esetben. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy az eset megtörténte és János evangéliumának megszületése között eltelt idő kellően hosszú ahhoz, hogy még egy kevésbé gyorsan változó kor intézményrendszerében és intézményeinek kompetenciájában is jelentős változások menjenek végbe. Következésképpen helytelen lenne erre az egyetlen bizonyítékra támaszkodva azt megállapítani, hogy a Szanhedrinnek joga volt halálos ítéletek kiszabására és végrehajtására.²⁴ Ugyanilyen helytelen lenne az is, ha például a Misna Szanhedrin traktátusa által megőrzött információkkal próbálnánk cáfolni ezt a jogot. Figyelembe kell vennünk, hogy ez egy jóval későbbi irat, és többnyire egy későbbi kor joggyakorlatát őrizte meg.²⁵ A modern zsidó kutatók elismerik, hogy jelentős eltérés volt a 70 előtti farizeusi és a 2. századi rabbinikus joggyakorlat és írásértelmezés között.²⁶ Még ha azt is feltételeznénk,

²³ Brown, Raymond E.: *The Death of Messiah*. Doubleday, London 1994, 366–367.

²⁴ A görög szövegben nem a φονεύω (meggyilkolni), hanem ἀποκτείνω (megölni) ige áll. Ld. Bruggen, Jakob van: *i. m.* 141.

²⁵ Brown tételesen felsorolja azokat a pontokat, amelyekben az Újszövetség és a Talmud el-
lentmondanak egymásnak a joggyakorlatot illetően. Ld. Brown, Raymond E.: *i. m.* 358–359.

²⁶ Uo. 360.

hogy a farizeusok többséget alkottak az 1. századi Szanhedrinben, s így nagyobb hatást gyakorolhattak a határozatok megszületésére, anakronizmus lenne azt állítanunk, hogy egy később született leírás az 1. századi joggyakorlatot őrizte meg. Helyesebb azt megállapítanunk, hogy a rabbinikus hagyomány által megörökített jogi eljárások az 1. századi joggyakorlatból nőttek ki, s ez utóbbi hozzájárult annak fejlődéséhez; és nagy a valószínűsége annak, hogy a joggyakorlat éppen azért alakult át, mert annak kiigazítása szükségesnek mutatkozott.

Josephus Flavius történetírásában olvashatjuk, hogy II. Ananosz főpap 62-ben, tehát nem sokkal hivatali idejének megkezdése után a Szanhedrin által ítéltette el és köveztetette meg Jakobot, Jézus testvérét, és vele együtt több társát is. A Josephus elbeszélése egy olyan részletet is elénk tár, amely arra enged következtetni, hogy a Szanhedrin ezen lépése törvénytelen lett volna. II. Ananosz a Festus halála (vagy visszahívása, 62) és Albinus beiktatása közti időt használta ki a jogérvényesítésre.²⁷ E részlet miatt sokan azt a következtetést vonták le, hogy a Szanhedrinnek nem állt jogában halálbüntetést kiszabnia és/vagy végrehajtania. Josephus leírásából azonban nyilvánvaló, hogy a római közigazgatás, illetve zsidó ellenfelek nem a Szanhedrin jogkörét kérdőjelezik meg, hanem a Szanhedrin új elnökének újszerű és agresszív politikáját helytelenítik. Ez abból tűnik ki, hogy Josephus először a sadduceusok nyersességéről nyilatkozik, majd pedig a főpap, a sadduceus Ananosz karakteréről, és ezt követően beszél az ítélekezésről, illetve a kivégzésről, s legvégül a főpapot félreállító intézkedésről. Érdekes tény az is, hogy éppen a törvényeket szívükön viselő farizeusok jelentik Ananosz tettét a helytartónak.

A Talmud Szanhedrin traktátusa tartalmazza az 1. században élt Eliézer ben Cádok rabbi tanúságtételét. Egy parázna paplány megégetését írja le egy olyan keretben, amely a halálbüntetés helyes módszerét fejtegeti. Némely magyarázó szerint az eset a 62–63 közötti Festus visszahívása és Albinus megérkezése közötti időben történt, mások pedig I. Agrippa 41–44 közti uralkodásának idejére helyezik. Ezen magyarázatok áthidalják a rómaiaktól mindenben függő büntetés-végrehajtás problémáját. Mások ez alapján azt a következtetést vonják le, hogy a Szanhedrinnek volt halálbüntetést kirovó joga.²⁸

István diakónus esete (ApCsel 6–7) azt szemlélteti, hogy a Szanhedrin egy olyan eset tárgyalását vállalja fel, amely könnyen végződhetett akár a halálbüntetés kirovásával is, mint ahogy az később meg is történt. Igaz ugyan, hogy egyfajta sietség jellemzi mind az ítélethozatalt, mind annak végrehajtását, ez viszont mégsem jelenti azt, hogy lincseléssel van dolgunk, hanem sokkal inkább a jogszolgáltatás keretei között megvalósuló esetről. István megkövezését nem tekinthetjük olyan lincselésnek, amelyet a rómaiak megtűrtek, mivel a tanúk fellépése, a kivizsgálás és a tanúk ítéletvégrehajtókként való megjelenése egyértelműen arra utalnak, hogy zsidó kihallgatással, ítélethozatallal és büntetés-végrehajtással van

²⁷ Ld. *Antiquitates* XIX. 9, 1–7. Josephus Flavius: *A zsidók története*, 580–584.

²⁸ *The Babylonian Talmud: Tractate Sanhedrin* 7,2. <http://www.sacred-texts.com/jud/t08/index.htm> (2019. júl. 12.). Ld. bővebben: Brown, Raymond E.: *i. m.* 369–370.

dolgunk. A per és büntetés-végrehajtás szervezettsége alapján pedig kizárhatjuk a hirtelen előtörő népitélet spontán megnyilvánulásának gondolatát.

János evangéliuma megőrizte a paráznaságon rajtakapott nő történetét (7,53–8,11). Az asszonyt farizeusok és írástudók hozzák Jézus elé, és azt hangsúlyozzák, hogy a mózesi törvény megkövezést ír elő a nő által elkövetett paráznaságra. A történet nem beszél arról, hogy azok, akik a megkövezést megelőzően rajtakapták, vagy Jézus elé vitték nőt, a római hatóságok elé akarták volna állítani őt. Igaz, arról sincs szó a történetben, hogy a Szanhedrin tárgyalta volna az esetet azt megelőzően, hogy azzal Jézus elé jöttek volna. A történet azonban arra enged következtetni, hogy a zsidó vezetők elítélhették és kivégeztethették volna a paráznasággal bevádolt nőt.²⁹

Összegzés

A Szanhedrin jogkörét illetően szinte minden kutató egyetért abban, hogy Jézus nyilvános működésének idején, amely Pilátus helytartói megbízatása alatt történt (Kr. u. 26–36), a Szanhedrin rendelkezett büntetőügyeket tárgyaló joggal, ahogyan azt követően is. Azonban nincs konszenzus a halálbüntetés kiszabásának jogát illetően. A Jn 18,31-ben a zsidók tagadják a halálbüntetéshez való jogukat, de a fent tárgyaltakból kiderült, hogy a zsidók autonóm módon rendelkeztek a templom falain belül, mint ahogy számos példa bizonyítja azt is, hogy vallási kérdésekben szabadon dönthettek. Ez nem zárta ki a halálbüntetés kiszabását sem, és ezt több megkövezés általi halálra ítéletés vagy ennek kísérlete igazolja.

Igaz ugyan, hogy vallási kérdések esetében a zsidó hatóságok saját törvényeik szerint ítélezhettek, és hajthatták végre az ítéletet, de nem kizárt az sem, hogy köznséges ügyekben is ítéletet hozhattak. Ezt sem cáfolni, sem igazolni nem tudjuk teljesen. Az írásos emlékek inkább azt támasztják alá, hogy a nem vallási ügyekben mindkét szerv bíraskodhatott. A Róma ellen elkövetett bűnök esetében magától értetődő, hogy kizárólag a helytartó tárgyalta az ügyet, és hozott ítéletet.

Külön meg kell említenünk azt a feszültséget, amely abból fakadt, hogy míg bizonyos esetek nem minősültek bűnnek a római jog szerint, addig a zsidó jog annak látta azokat. Ilyen esetekben Róma képviselői többnyire megengedték a Szanhedrin ítéletének végrehajtását, de voltak esetek, amikor megakadályozták ezt, vagy már az ítélelhozatali eljárást is felfüggesztették, amint ezt Pál esetében láthattuk. A különösen nagy horderejű eseteket a római hatóság rendszerint a maga jogkörébe emelte.

²⁹ Brown, Raymond E.: *i. m.* 368.

Felhasznált irodalom

- Bolyki János: „Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához. Osiris, Budapest 2001.
- Brown, Raymond E.: *The Death of Messiah*. Doubleday, London 1994.
- Bruggen, Jakob van: Krisztus élete a földön – kortársai és tanítványai leírása alapján. Fordította Czanik Péter. Budapest 1992.
- Cohn, Haim: *Arestarea, procesul și moartea lui Isus Christos*. Tess Express, București 1995.
- Josephus Flavius: *A zsidó háború*. Fordította Révay József. Ötödik kiadás. Gondolat, Budapest 1964.
- Josephus Flavius: *A zsidók története (XI–XX. könyv)*. Fordította Révay József. Negyedik kiadás. Talentum, Budapest [é. n.].
- Sáry Pál: *Bűnvádi eljárások az Újszövetségben*. Szent István Társulat, Budapest 2000.
- Schafer, P.: Geschiedenis en Godsdienst van het Palestijnse Jodendom vanaf Pompejus tot en met de opstand onder Bar Kochba. In: Woude, A. C. (szerk.): *Bijbels Handboek III. Het Nieuwe Testament*. Kok, Kampen 1987, 17–58.
- Sherwin-White, A. N.: *Roman Society and Roman Law in the New Testament: The Sarum Lectures 1960–1961*. Wipf & Stock, Oxford 2004.
- The Babylonian Talmud: Tractate Sanhedrin*, 16, 112. <http://www.sacred-texts.com/jud/t08/index.htm> (2019. júl. 12.).
- The Babylonian Talmud: Tractate Abodah zara*, 36. http://www.come-and-hear.com/zarah/zarah_0.html. *The Babylonian Talmud: Tractate Sanhedrin*, 82. <http://www.sacred-texts.com/jud/t08/index.htm> (2019. júl. 12.).
- Varga Zsigmond: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest 1996, 168.

* * *

This article discusses aspects related to the Jewish self-governance in the 1st century A.D. We attempt to inquire into the following questions: What powers did the Sanhedrin who condemned Jesus have during the Roman rule? Did it have any authority to inflict death penalty? What were the rules of procedure in case of the Sanhedrin?

Keywords: Sanhedrin, Roman rule, jurisdiction, death penalty, Jewish self-governance, Palestine in the 1st century A.D.